

LEX TURISTICA

Αντώνιος Μανιάτης

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΝΔΥΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Τουρισμός και ανθρώπινα δικαιώματα στη Γαλλία	2
Α. Το ζήτημα του επιτρεπτού του μπουρκίνι σε παραλία της Γαλλίας	2
Β. Ζητήματα δημόσιας τάξης συναφή με τον τουρισμό στην Ιταλία	3
Γ. Απαγόρευση απόκρυψης του προσώπου σε δημόσιο χώρο στη Γαλλία	4
Δ. Το ζήτημα της απαγόρευσης απόκρυψης του προσώπου σε δημόσιο χώρο στην Ιταλία	6
Ε. Το ζήτημα της ένδυσης και έκδυσης τουριστικών υπαλλήλων στη Γαλλία	7
ΣΤ. Η γαλλική θεωρία για το ζήτημα της ατομικής ελευθερίας της ένδυσης	8
Ζ. Ο «λογοτεχνικός τουρισμός»	10
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ LEX TURISTICA	11
ΣΥΝΟΨΗ	12

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΝΔΥΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Τουρισμός και ανθρώπινα δικαιώματα στη Γαλλία

Η Γαλλία θεωρείται πρωτοπόρος χώρα όσον αφορά το συνταγματισμό και ειδικότερα την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Ταυτόχρονα είναι πρωτοποριακή σε ζητήματα σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη. Θα ήταν ενδιαφέρον να επιχειρηθεί μία προσέγγιση πτυχών της γαλλικής νομοθεσίας και νομολογίας κατ' αναφορά με τον τουρισμό αλλά και με τη γαλλική λογοτεχνία.

A. Το ζήτημα του επιτρεπτού του μπουρκίνι σε παραλία της Γαλλίας

Το Συμβούλιο της Επικρατείας ασχολήθηκε με μία υπόθεση περιβολής με μπουρκίνι στην παραλία¹. Ειδικότερα, μεταξύ των σημαντικότερων πρόσφατων δικαστικών αποφάσεων συγκαταλέγεται και η διαταγή που εκδόθηκε στις 26.8.2016 επί αιτήσεως αναστολής εκτελέσεως. Το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο έκρινε ότι ο δήμαρχος έχει κατά το νόμο την εξουσία να λαμβάνει κανονιστικά μέτρα για την τήρηση της δημόσιας τάξης και την προστασία της δημόσιας υγείας στις ακτές, τα οποία είναι αναγκαία και ανάλογα προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Τέτοια μέτρα, που ενέχουν περιορισμούς των θεμελιωδών ελευθεριών, πρέπει να δικαιολογούνται από τεκμηριωμένους κινδύνους προσβολής της δημόσιας τάξης. Εν προκειμένω, δεν προσκομίστηκε οποιοδήποτε στοιχείο που να θεμελιώνει την εκτίμηση περί συνδρομής κινδύνου για τη δημόσια τάξη, λόγω της ενδυμασίας ορισμένων λουομένων στην ακτή. Ενόψει τούτου, οι ανησυχίες που έχουν προκαλέσει οι πρόσφατες τρομοκρατικές επιθέσεις δεν αρκούν για τη δικαιολόγηση του επίδικου μέτρου, το οποίο προκαλεί βλάβη σοβαρή και προδήλως παράνομη στην προσωπική ελευθερία και στην ελευθερία συνείδησης. Με βάση αυτό το σκεπτικό, χορηγήθηκε αναστολή του επίδικου μέτρου.

¹ *Conseil d'Etat ordonnance 26.8.2016 (επί αιτήσεως αναστολής εκτελέσεως), www.humanrightscaselaw.gr*

B. Ζητήματα δημόσιας τάξης συναφή με τον τουρισμό στην Ιταλία

Λίγες ημέρες πριν, ο ιταλικός τύπος ανέφερε ότι οι απαγορεύσεις των γαλλικών δημοσίων αρχών εξωθούσαν στη Λιγουρία τα πέπλα και το μπουρκίνι². Η παραλία του Αλάσσιο γίνεται η νέα Κυανή Ακτή, τουλάχιστον όσον αφορά τις μουσουλμάνες λουόμενες, προφανώς συνοδευόμενες από τους συζύγους και τα τέκνα³. Πρόκειται για άμεση συνέπεια από την απαγόρευση της χρήσης του ισλαμικού κολυμβητικού κοστουμιού η οποία επιβλήθηκε από διάφορους Γάλλους δήμαρχους κατά τις τελευταίες εβδομάδες. Κάποιες ενδιαφερόμενες αποφάσισαν να περάσουν μία ημέρα στην Ιταλία για να είναι στην παραλία σύμφωνα με τις συνήθειές τους. Στην περιοχή του Αλάσσιο το ισλαμικό πέπλο δεν ήταν βέβαια μέχρι τότε μία καινοτομία αλλά μέχρι τότε είχαν θεαθεί μόνον αραιές μικρές ομάδες, επίσης περιστασιακά.

Εξαιτίας των απαγορεύσεων στην όμορη Γαλλία κατέφυγαν πολλοί λουόμενοι πιστοί του Ισλάμ προς την ιταλική Ριβιέρα. Δεδομένου ότι το Σανρέμο, γνωστό και από το Φεστιβάλ Ιταλικού Τραγουδιού, είναι λίγο υπερβολικά κοσμικό, το Αλάσσιο έγινε ο προτιμώμενος προορισμός όχι μόνον των τουριστών χαμηλού κόστους αλλά επίσης των οικογενειών της μεσαίας τάξης και των ευκατάστατων. Δεδομένου ότι το Αλάσσιο είχε φιλοξενήσει μία πριγκίπισσα της Σαουδικής Αραβίας, οι ενδιαφερόμενοι σκέπτονται ότι αυτό είναι ένας φιλόξενος τόπος για αυτούς. Και βέβαια, δεν υπήρχε η πρόθεση να κλιμακωθούν οι εντάσεις με την έκδοση πράξεων απαγορευτικών του μπουρκίνι, όπως επιβεβαίωσε ο δήμαρχος του Αλάσσιο, ο οποίος δήλωσε ότι είναι απολύτως αντίθετος προς τη μπούρκα. Το Σαββατοκύριακο 20 και 21 Αυγούστου οι γυναίκες με πέπλο ή μπουρκίνι πρέπει να ήταν περίπου εκατό σε όλη την ακτή του Αλάσσιο αλλά αναπόφευκτα ξεχώριζαν ανάμεσα σε τόσους τουρίστες που φορούσαν μαγιό.

Εξάλλου, στη Laigueglia ο δήμαρχος έλαβε στις 22 Αυγούστου 2016 την απόφαση να αποκλείσει την πρόσβαση στην παραλία, την όμορη με εκείνη του Αλάσσιο, τις νυχτερινές ώρες, κατόπιν αιτήματος αυτών που έχουν την άδεια να εκμεταλλεύονται τις κολυμβητικές εγκαταστάσεις⁴. Για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα πολλών τουριστών «low cost» στις ελεύθερης πρόσβασης παραλίες, αρχικά τέθηκαν πινακίδες, μετά έγινε διανομή φυλλαδίων αλλά δεν επρόκειτο για ζήτημα ενημέρωσης αλλά για πολιτιστικό. Το πρόβλημα των υπαίθριων κατασκηνώσεων και

² Franchi, *I divieti francesi spingono in Liguria veli e burkini*, Il Secolo XIX Martedì 23 agosto 2016, p. 1.

³ S. Franchi, L. Rebagliati, *Il burkini vietato in Francia si trasferisce nel Ponente ligure*, Il Secolo XIX Martedì 23 agosto 2016, p. 7.

⁴ L.. Rebagliati, *Laigueglia chiude le spiagge di notte*, Il Secolo XIX Martedì 23 agosto 2016, p. 10.

της κατάληψης ελεύθερων παραλιών με τρόπο ανάγωγο και απρεπή είναι ένα φαινόμενο που τα τελευταία έτη χειροτερεύει σταθερά. Όποιος αφήνει τις πετσέτες του στην παραλία για να καταλάβει θέσεις για την επόμενη ημέρα, διαπράττει παράβαση που επισύρει ποινή προστίμου. Ωστόσο, πρόκειται για μία από τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν οι κολυμβητές χαμηλού κόστους για να έχουν ένα χώρο στην ελεύθερη παραλία. Οι κατασκηνώσεις στις παραλίες και μερικές φορές στα παρτέρια των δημοσίων κήπων εξαπλώνονται, σε όλη τη Ριβιέρα. Στην Albissola ο δήμαρχος παρήγγειλε το πότισμα των παρτεριών το πρωί, για να αποθαρρύνει τις κατασκηνώσεις.

Κατά το δήμαρχο της Laigueglia, θα χρειαζόταν ένα νέος νόμος για τις ελεύθερες παραλίες, τουλάχιστον σε επίπεδο Περιφέρειας. Θα ήταν αναγκαία η εγγύηση μίας φρουράς επιτήρησης, υπηρεσιών και επίσης κανόνων χρήσης που, για παράδειγμα να περιορίζουν τις προσβάσεις. Οι ορδές των τουριστών χαμηλού κόστους που έρχονται στην ιταλική Ριβιέρα κάθε Σαββατοκύριακο αποτελούνται κυρίως από Περουβιανούς και πολίτες του Ισημερινού.

Παράλληλα, νέος κανονισμός της Δημοτικής Αστυνομίας ετοιμαζόταν στη Βενετία, η οποία καλείται να αντιμετωπίσει ποικίλες παραβάσεις των τουριστών, όπως την περίπτωση δύο τουριστών που είχαν αποφασίσει να κάνουν μπάνιο στο Μεγάλο Κανάλι, μπροστά στο Δημαρχείο, με αποτέλεσμα να τους επιβληθεί κύρωση⁵.

Γ. Απαγόρευση απόκρυψης του προσώπου σε δημόσιο χώρο στη Γαλλία

Το Συνταγματικό Συμβούλιο δεν είχε μπλοκάρει ένα νόμο που είχε ψηφιστεί και αφορούσε απαγόρευση απόκρυψης του προσώπου σε δημόσιο χώρο, της 14^{ης} Σεπτεμβρίου 2010. Έτσι, η Γαλλία έγινε το πρώτο κράτος που απαγόρευσε νομοθετικά τη μούρκα ενώ ακολούθησε το Βέλγιο και το Σεπτέμβριο 2016 η Βουλγαρία, ενώ λίγο πριν η κάτω Βουλή της Ελβετίας ενέκρινε με οριακή πλειοψηφία το προσχέδιο ενός νόμου για απαγόρευση της νικάμπ και της μούρκας στη χώρα. Δεδομένου ότι στη δημόσια σφαίρα της Γαλλίας δεν υπάρχουν άλλα σύμβολα παρά εκείνα του πολιτεύματος της Δημοκρατίας, ήδη από το 2004 με το νόμο 228 έχει απαγορευθεί η θέση σε κοινή θέα θρησκευτικών συμβόλων στα σχολικά ιδρύματα.

⁵ *Turisti cafoni a Venezia, la rete si mobilita*, Il Secolo XIX Martedì 23 agosto 2016, p. 10.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 αυτού του νόμου *«Κανένας δεν μπορεί, σε δημόσιο χώρο, να φέρει μία ενδυμασία προορισμένη να αποκρύπτει το πρόσωπό του»*. Σύμφωνα με το άρθρο 3, η αγνόηση αυτής της απαγορεύσεως τιμωρείται με πρόστιμο προβλεπόμενο για τα πταίσματα της δεύτερης τάξεως. Το Συνταγματικό Συμβούλιο θεώρησε, στο πλαίσιο της αιτιολογίας του, ότι τα άρθρα 1 και 2 του υπό κρίση νόμου έχουν ως αντικείμενο να απαντήσουν στην εμφάνιση πρακτικών, μέχρι τότε εξαιρετικών, οι οποίες συνίστανται στην απόκρυψη του προσώπου σε δημόσιο χώρο. Εξάλλου, ο νομοθέτης εκτίμησε ότι τέτοιες πρακτικές μπορούν να αποτελέσουν κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια και παραγνωρίζουν τις ελάχιστες απαιτήσεις της ζωής μέσα στην κοινωνία. Ο νομοθέτης επίσης εκτίμησε ότι οι γυναίκες που αποκρύπτουν το πρόσωπό τους, εκουσίως ή όχι, βρίσκονται τοποθετημένες σε μία κατάσταση αποκλεισμού και κατωτερότητας έκδηλα ασύμβατη με τις συνταγματικές αρχές της ελευθερίας και της ισότητας. Υιοθετώντας τις υπό κρίση διατάξεις, ο νομοθέτης έχει έτσι συμπληρώσει και γενικεύσει κανόνες μέχρις εκεί επιφυλαγμένες σε καταστάσεις συνεπείς σε σκοπούς προστασίας της δημόσιας τάξης.

Στο σημείο υπ' αριθμόν 5 της αιτιολογίας αναφέρει ότι βλέποντας τους αντικειμενικούς στόχους που αυτός έθεσε και λαμβάνοντας υπόψη τη φύση της ποινής που θεσμοποιείται σε περίπτωση αγνόησης του κανόνα που έχει καθοριστεί από αυτόν, ο νομοθέτης υιοθέτησε διατάξεις που διασφαλίζουν, ανάμεσα στη διαφύλαξη της δημόσιας τάξης και την εγγύηση των συνταγματικά προστατευμένων δικαιωμάτων, μία συμφιλίωση η οποία δεν είναι έκδηλα δυσανάλογη. Παρ' όλα αυτά, η απαγόρευση της απόκρυψης του προσώπου σε δημόσιο χώρο δεν μπορεί να περιορίζει την άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας στους χώρους λατρείας που είναι ανοιχτοί στο κοινό, χωρίς να επιφέρει προσβολή υπέρμετρη στο άρθρο 10 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789, η οποία αποτελεί το σημείο αναφοράς των γαλλικών θεσμών, κυρίως στα Συντάγματα του 1852, του 1946 και του 1958.. Το άρθρο αυτό ορίζει *«Κανείς δεν πρέπει να διώκεται για τις πεποιθήσεις του, ακόμη και τις θρησκευτικές, εφ' όσον η εκδήλωσή τους δεν διαταράσσει τη δημόσια τάξη που ο νόμος έχει επιβάλει»*.

Επιπλέον, στο σημείο 6 της αιτιολογίας αναφέρεται ότι το άρ. 4 του υπό κρίση νόμου, το οποίο τιμωρεί με φυλάκιση ενός έτους και με πρόστιμο 30.000 ευρώ το γεγονός να επιβάλει κανείς στον άλλο τη απόκρυψη του προσώπου, όπως επίσης και τα άρθρα 5 έως 7, σχετικά με την έναρξη ισχύος και την εφαρμογή, δεν είναι αντισυνταγματικά.

Έτσι, το Συνταγματικό Συμβούλιο, υπό την επιφύλαξη που διατυπώθηκε στο σημείο 5 της αιτιολογίας, έκρινε ότι ο νόμος είναι συνταγματικός. Συνεπώς, επικυρώθηκε η υποχρέωση των γυναικών στη Γαλλία να μη φορούν μπούργκα ή τσαντόρ, πέραν των κλειστών χώρων της λατρείας και επομένως τονώθηκε ο λαϊκός χαρακτήρας της Γαλλικής Δημοκρατίας, ως προς το νομικό καθεστώς του οποίου έχουν πάντως εκτοξευθεί κατηγορίες περί διακρίσεων⁶.

Δ. Το ζήτημα της απαγόρευσης απόκρυψης του προσώπου σε δημόσιο χώρο στην Ιταλία

Η Ιταλία δεν βιώνει το πρόβλημα της τρομοκρατικής απειλής που βιώνει η Γαλλία. Ο νόμος 152 της 22 Μαΐου 1975, για τη δημόσια τάξη, δεν κάνει ρητή αναφορά στο θέμα της μπούρκας ή της νικάμπ. Κατά το άρθρο 5 *«απαγορεύεται η χρήση προστατευτικών κρανών, ή οποιουδήποτε άλλου μέσου κατάλληλου να καταστήσει δύσκολη την αναγνώριση του προσώπου, σε δημόσιο χώρο ή ανοικτό στο κοινό, χωρίς δικαιολογημένη αιτιολογία. Απαγορεύεται σε κάθε περίπτωση η προαναφερθείσα χρήση σε περίπτωση διαδηλώσεων που να αναπτύσσονται σε δημόσιο τόπο ή ανοικτό στο κοινό, εκτός από εκείνες αθλητικού χαρακτήρα που να συμπεριλαμβάνουν αυτή τη χρήση»*. Ο νόμος αυτός, ο οποίος τιμωρεί με φυλάκιση ενός έως δύο ετών και με πρόστιμο 1.000 έως 2.000 ευρώ τον παραβάτη, δεν γεννήθηκε για να ρυθμίσει το πολύπλοκο και λεπτό θέμα της χρήσης θρησκευτικών περιβολών αλλά για ένα σκοπό και σε ένα περίγυρο, αυτόν της τρομοκρατίας των ετών εβδομήντα, αρκετά διαφορετικό⁷.

Σύμφωνα με την απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας 3076 της 19^{ης} Ιουνίου 2008 *«Η έννομή μας τάξη συγκατατίθεται στο να φοράει ένα πρόσωπο πέπλο για θρησκευτικούς ή πολιτιστικούς λόγους. Η απαίτηση για δημόσια ασφάλεια ικανοποιούνται με την απαγόρευση χρήσης σε περίπτωση διαδηλώσεων και την υποχρέωση για τέτοια πρόσωπα να υπόκεινται στην ταυτοποίηση και στην απόσυρση του πέπλου, όπου αναγκαίο»*. Η νομολογία αυτή υιοθετήθηκε στην απόφαση της Εισαγγελίας του Τορίνου, του Ιουνίου 2012, στην υπόθεση μίας γυναίκας αιγυπτιακής καταγωγής.

⁶ St. Hennette Vauchez, *Séparation, garantie, neutralité... les multiples grammaires de la laïcité*, Nouveaux Cahiers du Conseil constitutionnel n° 53 (dossier : La Constitution et la laïcité) - octobre 2016.

⁷ E. Raffiotta, *La Francia approva il divieto all'utilizzo del burqa... e in Italia?*, Forum di Quaderni Costituzionali, p. 1.

Ωστόσο, το Σεπτέμβριο 2014 μία γυναίκα αιγυπτιακής καταγωγής με νικάμπ, η οποία έκανε τα ψώνια της μαζί με το σύζυγό της στη Λομβαρδία, ελέγχθηκε από τις αρχές. Αφού το ζευγάρι ταυτοποιήθηκε, απομακρύνθηκε. Παρόμοια δύο περιστατικά συνέβησαν τον Αύγουστο και τον Οκτώβριο 2015 νότια του Μιλάνου.

Το 2009 παρουσιάστηκε ένα σχέδιο νομοθετικού διατάγματος, το 2422, που έλαβε ένα πρώτο Ναι στη Βουλή το 2011 αλλά μετά «χάθηκε» λόγω αλλαγών στις κυβερνήσεις και άλλων προτεραιοτήτων. Τον Ιούνιο 2010 το Συμβούλιο της Ευρώπης προσκάλεσε τα κράτη μέλη να μην εγκρίνουν νόμους που να απαγορεύουν τη μπούρκα και τη νικάμπ. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η ιταλική συνταγματική επιστήμη⁸.

Ε. Το ζήτημα της ένδυσης και έκδυσης τουριστικών υπαλλήλων στη Γαλλία

Το 2011 ολοκληρώθηκε μία νομική εμπλοκή γύρω από τα τυχόν αντισταθμίσματα της ένδυσης και έκδυσης τουριστικών υπαλλήλων⁹.

Σύμφωνα με το άρ. 3121-3 του γαλλικού Κώδικα εργασίας, τα αντισταθμίσματα στον αναγκαίο χρόνο για τις λειτουργίες ένδυσης και έκδυσης υπόκεινται σε σωρευτική εκπλήρωση των δύο προϋποθέσεων που προβλέπει. Όταν το φόρεμα μίας στολής είναι υποχρεωτικό, η ένδυση και η έκδυση πρέπει να πραγματοποιούνται μέσα στην επιχείρηση ή στον τόπο εργασίας, για να αποτελούν οι ενέργειες αυτές αντικείμενο αντισταθμισμάτων, είτε με τη μορφή αναπαύσεως είτε οικονομικών, εκτός αν αυτός ο χρόνος εξομοιώνεται με το χρόνο της πραγματικής εργασίας.

Στην επίδικη υπόθεση, η Ολομέλεια του γαλλικού Ακυρωτικού απέρριψε με την απόφασή της, της 18^{ης} Νοεμβρίου 2011 10-16.491, στη διαφορά P+B+R+I, Compagnie internationale des wagons-lits et du tourisme (CIWLT), την αίτηση αναιρέσεως κατά μίας αποφάσεως του Εφετείου του Παρισιού, η οποία εκδόθηκε κατόπιν αναπομπής μετά από αναίρεση (απόφαση του Ακυρωτικού, κοινωνικού, της 5^{ης} Δεκεμβρίου 2007, αίτηση 06-43.888).

Η αντιδικία είχε ξεκινήσει με αίτηση τεσσάρων υπαλλήλων ενώπιον του Εργατοδικείου για πληρωμή χρόνου εργασίας που δεν ελήφθη υπόψη για την ένδυση και την έκδυση σχετικά με το φόρεμα της στολής υπηρεσίας, στο οποίο ήταν υποχρεωμένοι κατά την άφιξή τους στον τόπο εργασίας. Οι υπάλληλοι πληρώματος

⁸ Βλ. π.χ. M. L. Quattrocchi, *Il divieto di indossare il burqa ed il niqab in Italia e in Europa*, Forum di Quaderni Costituzionali, 27 febbraio 2011, p. 15.

⁹ D. Ronet-Yague, *Le temps d'habillage et de déshabillage : retour sur un revirement confirmé*, RRI 2012-3, pp. 1197-1204.

ετίθεντο σε ανάπαυση σε ένα δωμάτιο ξενοδοχείου από τότε που έφθανε στο σιδηροδρομικό σταθμό προορισμού η νυκτερινή αμαξοστοιχία το πρωί μέχρι να αναλάβουν εκ νέου υπηρεσία το βράδυ, δηλαδή για να πραγματοποιήσουν το δρομολόγιο της επιστροφής. Δε μπορούσαν λοιπόν να βγάλουν τη στολή τους στην κατάληξη της διαδρομής του πηγαμιού και να την ξαναφορέσουν πριν από το δρομολόγιο της επιστροφής παρά μέσα στο δωμάτιο του ξενοδοχείου το οποίο έτσι ετίθετο στη διάθεσή τους. Με το να μην αναζητήσει αν αυτό το δωμάτιο ξενοδοχείου που ετίθετο στη διάθεση από τον εργοδότη έπρεπε να είχε θεωρηθεί ως τόπος εργασίας ή μία συνιστώσα της επιχείρησης για τις ενέργειες της ένδυσης και έκδυσης, το Εφετείο, κατά τα συμπεράσματα των εργαζομένων είχε στερήσει την απόφαση του από νόμιμο έρεισμα.

Επισημαίνεται ότι το γαλλικό Ακυρωτικό όσον αφορά την επίμαχη νομοθετική διάταξη, που εισήχθη με το νόμο της 19^{ης} Ιουνίου 2000, έχει κυμανθεί. Σε έναν πρώτο χρόνο, έκρινε ότι οσάκις το φόρεμα μίας στολής εργασίας είναι υποχρεωτικό, η ένδυση και η έκδυση πρέπει να πραγματοποιούνται στην επιχείρηση ή στον τόπο εργασίας, έτσι ώστε να εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου L. 212-4 εδ. 3 του Κώδικα εργασίας. Αυτή η θέση της νομολογίας έχει ως πλεονέκτημα ότι πλήττει τις στρατηγικές παράκαμψης. Προκειμένου να γλυτώσουν όποιο αντιστάθμισμα, οι εργοδότες είτε καλούσαν τους εργαζόμενους να ντύνονται και να ξεντύνονται σπίτι τους είτε τους άφηναν την επιλογή. Αν το στόχος ήταν επαινετός, η λύση δεν ήταν άμοιρη κριτικής δεδομένου ότι το Κοινωνικό Τμήμα του Αναιρετικού δημιούργησε μία υποχρέωση *contra legem*. Επιπλέον, προκαλούνταν το ερώτημα αν οι επιχειρήσεις που παραχωρούν ανταλλάγματα αφήνοντας στο μισθωτό την επιλογή να ντύνεται και να ξεντύνεται κατ' οίκον, είναι υποχρεωμένες να θέτουν στη διάθεσή του ένα βεστιάριο και εξοπλισμούς που να επιτρέπουν τη διατήρηση της πολιτικής περιβολής. Αργότερα, η νομολογία έκανε μεταστροφή, απαιτώντας τη σωρευτική συνδρομή των δύο προϋποθέσεων του νόμου, για την παροχή αντισταθμισμάτων στους μισθωτούς. Συνεπώς, η υπό εξέταση επέμβαση της Ολομέλειας του Ακυρωτικού κλείνει τη δικαστική αναζήτηση της εφαρμοστέας λύσης, αλλά όχι και τη συζήτηση στο πλαίσιο της νομικής θεωρίας.

ΣΤ. Η γαλλική θεωρία για το ζήτημα της ατομικής ελευθερίας της ένδυσης

Ορισμένοι εκπρόσωποι της θεωρίας εκφράζουν το φόβο μήπως ο εργοδότης ζητάει από τους μισθωτούς να φθάνουν με την ενδυμασία της εργασίας προκειμένου να

γλυτώσει το αντιστάθμισμα. Σε πολυάριθμους επαγγελματικούς κλάδους αυτός ο κίνδυνος είναι παρ' όλα αυτά ανύπαρκτος, ιδιαίτερα στον αγροτικό -διατροφικό ή τον πυρηνικό, όπου οι κανόνες υγείας και ασφάλεια αναγκάζουν το μισθωτό να ντύνεται μέσα στην εγκατάσταση της επιχείρησης ή στον τόπο εκτέλεσης της σύμβασης εργασίας. Αυτός ο φόβος είναι εξίσου ελάχιστος σε άλλους τομείς της δραστηριότητας για προφανείς πρακτικούς λόγους, Όπως έχει επισημανθεί στη θεωρία, οι καλλιτέχνες της «Ντίσνεϋλαντ» στην περιοχή του Παρισιού δεν μπορούν να δουν τον εαυτό τους να τους επιβάλλεται να φθάνουν στον τόπο εργασίας ως ήρωες των κινουμένων σχεδίων. Παρόμοια, για λόγους προσωπικής ασφάλειας, ο τόπος ένδυσης δεν θα έπρεπε να εξαρτάται από τον εργοδότη. Αυτή θα ήταν η περίπτωση, όταν η στολή επιτρέπει την ταυτοποίηση της άσκησης ενός επαγγέλματος που γίνεται άσχημα αντιληπτό από το κοινό (φύλακας σουπερμάρκετ, όργανο ασφάλειας, ελεγκτής της σιδηροδρομικής εταιρείας SNCF κλπ.).

Υπό το πρίσμα της προσωπικής ζωής του μισθωτού, δύο σκέψεις έχουν αναπτυχθεί.

Η πρώτη ανάλυση εξάγει από την προσβολή της προσωπικής ζωής του μισθωτού το συμπέρασμα ότι αυτός θα μπορούσε να απαιτήσει από τον εργοδότη να οργανώσει τη δυνατότητα να ντύνεται και να ξεντύνεται στον τόπο της εργασίας, ξέροντας ότι σύμφωνα με τη νομολογία του Κοινωνικού Τμήματος και της Ολομέλειας του Ακυρωτικού δεν θα έχει δικαίωμα σε αντιστάθμισμα, εφόσον δεν επιβάλλεται η ένδυση στην επιχείρηση ή στον τόπο εργασίας. Σε περίπτωση που ο εργοδότης αρνηθεί να διευθετήσει ένα βεστιάριο που να επιτρέπει την ένδυση και την έκδυση όπως επίσης την διατήρηση της πολιτικής περιβολής του εργαζόμενου, αν γίνει δεκτή η προσβολή της ατομικής ελευθερίας του εργαζόμενου στο να ντύνεται, ο μισθωτός θα έπρεπε λοιπόν να αποκτήσει χρηματική ικανοποίηση της ηθικής του βλάβης. Ειδικότερα, πρόκειται για προσβολή της εικόνας του, της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς του κλπ. Το ζήτημα φαίνεται λεπτό αν αναλογιστεί κανείς ότι ο νομοθέτης θέλησε να αφήσει την επιλογή στον εργοδότη, όσον αφορά τις ενέργειες ένδυσης και έκδυσης.

Μία δεύτερη σκέψη, πιο ριζοσπαστική, συνίσταται στο συμπέρασμα ότι είναι οιοσδήποτε αδύνατο να επιβληθεί στους μισθωτούς να φθάνουν στον τόπο εργασίας έχοντας ήδη φορέσει τη στολή τους¹⁰. Γίνεται πάντως διάκριση ανάμεσα σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η επιβολή στους μισθωτούς να προσέρχονται με φορεμένη τη στολή τους είναι αναπόφευκτη από τις άλλες. Ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι πράγματι μπορούν να

¹⁰ M. Morand, note sous Cass. ass. Plén., 18 nov. 2011, JCP S 2011, p. 1578.

διακριθούν οι μεν περιπτώσεις από τις δε, ζήτημα ανακύπτει ποια θα είναι η κύρωση της σχετικής υποχρέωσης του εργοδότη. Ελλείψει της απόλαυσης μίας προστασίας υπό τύπον θεμελιώδους ελευθερίας, η ρήτρα που θα προσβάλλει την ενδυματολογική ελευθερία δεν θα έπρεπε να μπορεί να ακυρωθεί από το δικαστή παρά αν αυτός θεωρεί αδικαιολόγητη την προσβολή¹¹.

Z. Ο «λογοτεχνικός τουρισμός»

Υπάρχει τα τελευταία χρόνια η ορολογία «λογοτεχνικός τουρισμός»¹². Πρόκειται για ένα νεολογισμό, ανάμεσα στον πολιτισμικό τουρισμό, στον τουρισμό μνήμης και στον αιεφόρο τουρισμό, ο οποίος προσφέρει τεράστιες δυνατότητες αξιοποίησης μνημείων, αρχιτεκτονικών και τοπίων της Γαλλίας. Προσκαλεί να αξιοποιηθούν ή να επαναξιοποιηθούν τόποι διαμέσου των λέξεων των συγγραφέων ή στα βήματα των προσώπων των μυθιστορημάτων. Συναφής είναι ο λογοτεχνικός προβληματισμός του Γάλλου λογοτέχνη Βίκτωρα Ουγκώ, ο οποίος εξέφραζε το φόβο του μήπως το χωριό του Biarritz, στο οποίο ήδη την εποχή εκείνη κάποιοι έρχονταν από τη Μαδρίτη για να κάνουν τα μπάνια τους στον Ωκεανό, αλλοτριωθεί αργότερα από την τουριστική βιομηχανία¹³.

Σε κάθε περίπτωση, η νομοθεσία είναι εδώ και λίγα χρόνια, από τότε που εμφανίστηκε ο λογοτεχνικός τουρισμός, στην καρδιά πολυάριθμων προσφορών που προτείνονται στους τουρίστες.

Είναι επίσης συναφές το γεγονός ότι η UNESCO έχει μία ταξινόμηση πόλεων σε «λογοτεχνικές πόλεις». Αυτή η κατηγοριοποίηση βασίζεται σε διάφορα κριτήρια σχετικά με τη λογοτεχνία¹⁴. Η πρώτη πόλη η οποία επωφελήθηκε αυτής της ετικέτας ήταν το Εδιμβούργο το 2004.

¹¹ D. Ronet-Yague, *Le temps d'habillage et de déshabillage : retour sur un revirement confirmé*, RRJ 2012-3, pp. 1203-1204.

¹² *Le tourisme littéraire*, <http://balises.bpi.fr/tourisme-1/le-tourisme-litteraire>.

¹³ R. Vainopoulos, S. Mercier, *Le Tourisme*, Le Cavalier Bleu Éditions 2009, p. 19.

¹⁴ Les villes littéraires, <http://balises.bpi.fr/tourisme-1/les-villes-litteraires>.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

LEX TURISTICA

Μία νέα γυναίκα κατοικεί στη Νίκαια της Γαλλίας και επιθυμεί να κάνει μπάνια στη θάλασσα. Ερωτάται:

1. Αν ο δήμαρχος της Νίκαιας εκδώσει απόφαση που να απαγορεύει την περιβολή με μπουρκίνι στις παραλίες της περιοχής του Δήμου του, α) ποιους λόγους αυτός θα μπορούσε να επικαλεστεί για να δικαιολογηθεί η απόφαση αυτή; β) Τι θα αποφάσιζε το Συμβούλιο της Επικρατείας αν η κάτοικος προσέφευγε σε αυτό και υπέβαλε αίτηση προσωρινής διαταγής για την αναστολή εκτέλεσής της απαγορευτικής απόφασης;
2. Η κάτοικος της Νίκαιας πόσο πιθανό είναι α) σε περίπτωση που ο δήμαρχος της Νίκαιας απαγορεύσει την περιβολή με μπουρκίνι, να εμφανιστεί με μπουρκίνι στην παραλία του Αλάσσιο; β) να κάνει κατασκήνωση στην παραλία της Laigueglia;
3. Μπορεί η κάτοικος της Νίκαιας να φορά μπούρκα: α) κάνοντας τη βόλτα της στα βουλεβάρτα της Νίκαιας; β) στο πλησιέστερο τζαμί της Γαλλίας;
4. Μπορεί η κάτοικος της Νίκαιας να φορά α) μπούρκα στη Laigueglia; β) κράνος σε πολιτική μαζική διαδήλωση στην κεντρική πλατεία του Σαν Ρέμο;
5. Αν η κάτοικος της Νίκαιας προσληφθεί ως υπάλληλος πληρώματος στα τραίνα της εταιρείας «CIWLT», η οποία επιβάλλει στους υπαλλήλους αυτής της κατηγορίας να φορούν στολή πριν την ανάληψη των υπηρεσιακών τους καθηκόντων και ο χρόνος της ένδυσης και έκδυσης της στολής δεν θεωρείται ως πραγματικός χρόνος εκτέλεσης της εργασίας, αυτή: α) μπορεί να απαιτήσει την παροχή οικονομικών ή άλλων ανταλλαγμάτων από την εταιρεία ως αντιστάθμισμα; β) μπορεί να απαιτήσει από τον εργοδότη να διευθετήσει αυτός ένα βεστιάριο που να επιτρέπει την ένδυση και την έκδυση όπως επίσης τη διατήρηση της πολιτικής περιβολής της εργαζόμενης; Ποια θεμελιώδη δικαιώματα της γυναίκας προσβάλλονται και γιατί, αν ο εργοδότης αρνηθεί να της παράσχει πρόσβαση σε βεστιάριο; Αλλάζει η απάντηση στο τελευταίο ερώτημα αν αυτή προσληφθεί στο Παρίσι ως η «Μίνυ Μάους» με ολόσωμη φόρμα, στη Eurodisney;

ΟΔΗΓΙΕΣ. Να απαντηθούν αιτιολογημένα τα 5 ζητήματα με περίπου 2.500 λέξεις.

ΣΥΝΟΨΗ

Η απαγόρευση της απόκρυψης του προσώπου σε δημόσιο χώρο δεν γίνεται δεκτή στη γαλλική έννομη τάξη, πλην των χώρων λατρείας που είναι ανοιχτοί στο κοινό. Αν η νομοθετική απαγόρευση της μπούρκας δεν προσέκρουσε στο Συνταγματικό Συμβούλιο, η απαγόρευση του μπουρκίνι ανεστάλη με προσωρινή διαταγή του Συμβουλίου της Επικρατείας στις 26.08.2016. Την προηγούμενη Κυριακή πολλές μουσουλμάνες εξαιτίας απαγορεύσεων αυτού του περιεχομένου κατέφυγαν στην ιταλική Ριβιέρα, ιδίως στο όχι τόσο κοσμοπολίτικο Αλάσσιο. Στην όμορη με το Αλάσσιο Laigueglia επιβλήθηκε απαγόρευση νυκτερινής πρόσβασης στην παραλία λόγω πάγιας τακτικής παραβάσεων της υπαίθριας κατασκήνωσης, ιδίως από Λατινοαμερικανούς. Οι κατασκηνώσεις στις παραλίες και μερικές φορές στα παρτέρια των δημοσίων κήπων εξαπλώνονταν, σε όλη τη Ριβιέρα. Εξάλλου, κατά τον ιταλικό νόμο 152 του 1975 *«απαγορεύεται η χρήση προστατευτικών κρανών, ή οποιουδήποτε άλλου μέσου κατάλληλου να καταστήσει δύσκολη την αναγνώριση του προσώπου, σε δημόσιο χώρο ή ανοικτό στο κοινό, χωρίς δικαιολογημένη αιτιολογία»*.

Σύμφωνα με το γαλλικό Κώδικα εργασίας, όταν το φόρεμα μίας στολής είναι υποχρεωτικό, η ένδυση και η έκδυση πρέπει να πραγματοποιούνται μέσα στην επιχείρηση ή στον τόπο εργασίας, για να αποτελούν οι ενέργειες αυτές αντικείμενο αντισταθμισμάτων, είτε με τη μορφή αναπαύσεως είτε οικονομικών, εκτός αν αυτός ο χρόνος εξομοιώνεται με το χρόνο της πραγματικής εργασίας.

Τέλος, στη Γαλλία βρίσκεται σε ανάπτυξη μία νέα ειδική μορφή τουρισμού, ο λογοτεχνικός τουρισμός.